

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ НЕВІДКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ В ОСЕРЕДКУ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Овсяннікова Я. О.

*Наук. керівн. – д. психол. н., проф. Оніщенко Н. В.
Національний університет цивільного захисту України*

Постановка проблеми. Щодня в світі, і, на жаль, наша країна не виняток, фіксуються тисячі подій, при яких відбувається порушення нормальних умов життя і діяльності людей, і які можуть призвести або призводять до загибелі людей та до значних матеріальних втрат. Такі події мають назву – надзвичайні ситуації. Відповідно, кількість людей, які потребують допомоги, в тому числі і екстреної психологічної допомоги, теж зростає.

Відомо, що надзвичайні події справляють потужний вплив на стан психічного здоров'я людей, які постраждали від них, або брали участь у ліквідації їхніх наслідків. Саме тому все більш актуальним стає питання щодо надання своєчасної психологічної та психосоціальної допомоги різним категоріям постраждалих людей в умовах надзвичайної ситуації.

За нашими спостереженнями, і, за словами наших колег-психологів Служби порятунку, саме діти є найбільш складною категорією з точки зору проведення заходів з надання їм невідкладної психологічної допомоги.

Ми вважаємо, що допомога потерпілій дитині в корені відрізняється від аналогічної допомоги дорослому, літній людині, або іншим категоріям постраждалого населення.

Тому нами, тобто фахівцями науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології Національного університету цивільного захисту України, з 2013 року розпочато цикл досліджень, спрямованих на розробку дієвих методів і методик з надання екстреної психологічної допомоги дитині, яка волею долі опинилася в осередку надзвичайної ситуації. У дослідженні прийняли участь діти двох вікових категорій: діти дошкільного віку (3-6 років) та діти молодшого шкільного віку (6-9 років).

Мета. Висвітлити у статті основні питання щодо надання екстреної психологічної допомоги постраждалим дітям внаслідок надзвичайної ситуації.

Виклад основного матеріалу. На даному етапі розвитку нашого суспільства серед усіх існуючих державних структур Державна служба України з надзвичайних ситуацій є єдиною структурою, на яку покладають головний обов'язок цивільного захисту населення та територій в умовах надзвичайної ситуації. Про що говорить прийнятий Верховною Радою України у 2013 році «Кодекс цивільного захисту України», а також ряд інших законодавчих актів [1, с. 3; 2, с. 4]. Серед основних завдань цивільного захисту вищезазначений Кодекс – у ст. 38 вказує на обов'язок захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, надання невідкладної психологічної, медичної та іншої допомоги постраждалим. Також у даній статті зазначена необхідність щодо запобігання або зменшення ступеня негативного психологічного впливу чинників надзвичайних ситуацій на населення та своєчасного надання ефективної психологічної допомоги [1, с. 3].

На момент створення у 2006 році на базі провідного вищого навчального закладу системи МНС України (зараз ДСНС України) науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології перед її співробітниками постало завдання розробки пакету відповідних нормативно-правових документів, що регламентують сучасну діяльність служби психологічного забезпечення МНС України. На цей напрям роботи, як на один з пріоритетних, було прямо вказано у «Пріоритетних напрямках роботи Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи щодо формування та реалізації урядової політики у визначеній сфері діяльності до кінця 2006 року (уточнених на виконання пункту 1.2.3 протоколу № 1 засідання Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2006 року)», схвалених на засіданні Колегії МНС України 18 серпня 2006 року.

Проведений ретельний аналіз існуючих нормативно-правових документів, що регламентували на той час діяльність служби психологічного забезпечення МНС України та узагальнений досвід функціонування аналогічних структур, як в Україні, так і за її межами, дозволили, поряд з використанням інших загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, визначити пріоритетні напрями нормативно-правової регламентації діяльності служби психологічного забезпечення на сучасному етапі розвитку суспільства та держави.

Серед інших завдань були визначені проблеми в діяльності служби психологічного забезпечення органів та підрозділів МНС України та шляхи їх мінімізації. Більшість з цих проблем були вирішені з прийняттям розроблених за участю фахівців науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології низки нормативно-правових документів, серед яких наказ МНС від 27.02.2008 р. № 148 *«Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС»*; вказівка МНС України від 03.04.2008 р. № 02-4337/74 *«Про організацію роботи позаштатної мобільної групи екстреної психологічної допомоги МНС»*, якою було затверджене *«Положення щодо організації роботи позаштатної мобільної групи екстреної психологічної допомоги особовому складу підрозділів МНС і постраждалому внаслідок надзвичайної ситуації населенню»* та низка інших документів, зокрема накази ГУ МНС України в областях щодо організації роботи позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС [5].

Практика організації та надання екстреної психологічної допомоги постраждалому населенню психологами ДСНС України в осередку лиха дозволила нам обґрунтувати поняття «екстрена психологічна допомога», визначити її мету, принципи й основні професійні психологічні методи її надання.

Під *екстреною психологічною допомогою* ми розуміємо систему короткострокових заходів, що надаються людям, які постраждали у зоні надзвичайної ситуації або найближчим часом після травматичної події [3, с. 145].

Зауважимо, що екстрена психологічна допомога спрямована на:

- надання допомоги одній людині, групі людей або великій кількості постраждалих після екстремальної або надзвичайної ситуації;
- регуляцію актуального психічного, психофізіологічного стану і негативних емоційних переживань, пов'язаних з екстремальною або надзвичайною ситуацією, за допомогою професійних методів, які відповідають вимогам конкретної ситуації.

Основною метою екстреної психологічної допомоги є запобігання особистісній патологічній еволюції людини, яка волею долі залучена до надзвичайної ситуації.

Зміст і методи екстреної психологічної допомоги істотно залежать від характеру надзвичайної ситуації, від ефекту її травматичної дії на психіку людини [3, с. 145].

В осередку лиха екстрена психологічна допомога надається жертвам надзвичайної ситуації, родичам або близьким людям, які стали жертвами трагедії, очевидцям (свідкам) надзвичайної ситуації, спостерігачам (зівакам), фахівцям-учасникам аварійно-рятувальної операції.

Таким чином, екстрена психологічна допомога націлена на підтримку особистості постраждалого, його родичів та рятувальників в осередку надзвичайної ситуації, зменшення їх душевних страждань та зниження впливу на них стрес-факторів підвищеної інтенсивності.

Специфічні умови ліквідації наслідків тієї чи іншої надзвичайної ситуації визначають весь хід діяльності екстремального психолога з організації та надання екстреної психологічної допомоги постраждалим. Тому робота психологів ДСНС під час надання екстреної психологічної допомоги має свої особливості.

Так, *психологічна допомога людям, які її не просять*. У спокійній ситуації, при так званому нормальному перебігу життя, якщо людина звертається за допомогою до психолога, то вона робить це усвідомлено, і готова до того, щоб розповісти свою проблему психологу і отримати від нього допомогу.

У надзвичайній ситуації люди зазвичай не шукають психологів, щоб отримати від них підтримку. Не можна говорити, що люди не хочуть отримувати психологічну допомогу. Ні. Просто вони в цій ситуації не замислюються над питаннями збереження своєї психіки.

Саме це вимагає від психологів, які працюють в осередку надзвичайної ситуації, умінь і навичок встановлення психологічного контакту з людиною або групою людей, які знаходяться в стані розгубленості, горя, страху, тобто в стані крайнього емоційного напруження.

Також на перше місце в даному випадку виходить вміння надавати психологічну допомогу тим, хто її практично не вимагає, як би нав'язуючи її. Робити це необхідно тактовно і одночасно наполегливо, що також вимагає деякої спеціальної підготовки.

Робота з людьми, які відчують виключно негативні емоції. Як показує досвід надання психологічної допомоги населенню при надзвичайній ситуації, необхідно враховувати і стан людей, які знаходяться в осередку виникнення цієї ситуації або в безпосередній близькості від неї.

Ніколи екстремальний психолог не скаже людині «не плач, заспокойся». Є такий вислів: «У плачі згорає горе». Цей вислів відображає в якійсь мірі одну з особливостей надання екстреної психологічної допомоги при виникненні надзвичайної ситуації.

В осередку надзвичайної ситуації люди зазвичай знаходяться в стані сильного емоційного напруження, в стресових станах, що переходять в афективні. Багато хто не може адекватно сприймати те, що відбувається, у деяких спостерігаються короточасні втрати свідомості. Психолог змушений приймати на себе крім горя ще й спалахи агресивності проти влади, які допустили виникнення цієї надзвичайної ситуації.

Такий стан людей накладає відбиток на поведінку самого психолога, змушуючи його постійно шукати індивідуальний підхід до кожного, причому робити це треба досить швидко.

Обмежений час для проведення діагностики, оскільки вся робота здійснюється в стислі терміни. Для надання ефективної допомоги постраждалим, необхідно дуже швидко визначати емоційний стан конкретної людини, її загальний стан. Це не дає можливості використовувати звичний психологічний інструментарій, змушуючи психологів використовувати практично тільки візуальну діагностику.

Робота серед великої маси людей. Коли відбувається надзвичайна ситуація, пов'язана із загибеллю або пораненням людей, то родичі або самі постраждалі спонтанно утворюють хаотичну групу. Ця група може складатися з досить великого числа людей, які очікують результатів проведення аварійно-рятувальних робіт. Іноді чисельність такої групи може досягати декількох сотень.

Причому в деяких ситуаціях, таких великих груп може бути декілька (наприклад, при стихійних лихах, коли постраждало населення кількох населених пунктів – це повинь в областях західної України, підтоплення в Новій Одесі, смерч на Волині). У такій ситуації психологи повинні бути готові виконувати свою роботу на очах у великої кількості людей, надаючи при цьому як індивідуальну, так і групову психологічну допомогу.

Знаходження в тісному контакті з людьми протягом доби. Часовий інтервал безперервного знаходження з постраждалими, їхніми родичами зазвичай становить приблизно 3 доби. Психолог знаходиться поруч з тими, хто очікує результатів аварійно-рятувальних робіт, так би мовити «з ранку і до ранку», адже часто люди не йдуть додому, чекаючи результатів рятувальних робіт.

Зазначимо, що організація та проведення екстреної психологічної допомоги залежить від великої кількості факторів як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру: індивідуально-психологічні особливості, життєвий досвід, стан особистості (або групи), приналежність до тієї чи іншої соціальної групи (вікова, етнічна, культурна і т.ін.), характеру та важкості надзвичайної ситуації, часу, який минув з моменту травматичної події, і та інше [4, с. 253].

На жаль, в наш бурхливий час досить часто саме діти стають або свідками, або учасниками різних надзвичайних ситуацій.

Діти – це та категорія постраждалих, яка більшою мірою потребує психологічної допомоги та підтримки. Тому що дитина на відміну від дорослої людини, не є повністю соціалізованою особистістю, яка при «обранні» того чи іншого вектору поведінки орієнтується на цілу низку соціальних норм, релігійні уподобання, власний життєвий досвід. А також дитина не має здатності адекватно оцінювати все те, що з нею відбувається. Вона не несе відповідальності за власне життя та життя близьких людей [4, с. 368].

Крім цього, під час надзвичайних ситуацій діти особливо схильні до травматизму, хвороб, небезпеки втратити родичів і залишитися самотніми, безпорадними в великій масі людей. І тому потребують особливої уваги і турботи. Дитяча психіка, перебуваючи на тому чи іншому етапі формування і розвитку, дуже вразлива до різного роду стресів.

Найголовнішим є те, що постраждала дитина в умовах лиха є абсолютно незахищеною та розгубленою – головною в цьому випадку є тільки потреба в безпеці.

Тому для надання дієвої екстреної психологічної допомоги маленькому постраждалому безпосередньо в осередку надзвичайної ситуації нам необхідно у своїй роботі враховувати наступні етапи:

1. Повернення почуття безпеки.
2. Стабілізація психоемоційного стану дитини.
3. Виявлення домінантної складової в змісті отриманої психічної травми.
4. Профілактика виникнення та розвитку негативних психічних станів у посткатастрофний період.

Хотілося б звернути увагу на те, що без повернення почуття безпеки та стабілізації психоемоційного стану дитини неможлива ефективна допомога маленькому постраждалому. Тобто, надана психологічна

допомога може виявитися безрезультатною, а в деяких випадках навіть нанести додаткову шкоду психічному здоров'ю дитині.

З урахуванням зазначених завдань екстремальний психолог має обирати ті чи інші форми та методи психологічної практики при організації та наданні екстреної психологічної допомоги постраждалим від надзвичайної ситуації дітям.

Тому спираючись на вище зазначене, нами, фахівцями науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології Національного університету цивільного захисту України було проведено широкомасштабне дослідження. Дослідження проводилося на базі дитячих садках, інтернатах, школах, гімназіях м. Харкова.

У дослідженні брали участь діти двох вікових категорій. Перша категорія – це діти дошкільного віку (3-6 років). Друга категорія – діти молодшого шкільного віку (6-9 років).

Хотілося б зазначити, що діти дошкільного віку та молодшого шкільного віку – це більш важкі категорії маленьких постраждалих через їх вже майже повне розуміння ситуації та неможливості в повній мірі висловити свої почуття, а також через складність встановлення з ними психологічного контакту.

Так, *діти дошкільного віку* досить чітко відчують відсутність безпеки. У дітей цього віку ще не розвинена здатність до логічного мислення і вираженню можливості впоратися з ситуацією належним чином. У цьому віці діти найбільш сензитивні до переживань близької людини (матері) та дублюють її реакції на надзвичайну подію.

Що стосується *дітей молодшого шкільного віку*, то вони вже починають розуміти сутність того, що відбувається. Вони вже знають поняття втрати, здебільшого можуть оцінити ситуацію. Діти в цьому віці майже без утруднень виражають свої почуття [4, с. 384-385]. У цьому віці дуже помітно проявляються страхи і тривоги. Частина дітей придумують собі вигадані страхи, які зовні начебто ніяк не пов'язані з надзвичайною ситуацією. Інші ж можуть висловлювати бажання бути в курсі найдрібніших деталей того, що відбувається.

Отже, в ході нашого дослідження було виділено три групи страхів, які притаманні дітям дошкільного та молодшого шкільного віку.

- 1 група – це страхи, пов'язані з тваринами;
- 2 група – це страхи, пов'язані з казковими персонажами;
- І 3 група – це страхи, пов'язані з загрозою для життя.

Розглянемо більш детальніше отримані у ході дослідження результати.

1 група - *Страхи, пов'язані з тваринами.*

В осередку надзвичайної ситуації особливо природного характеру, дуже часто разом з людьми страждають тварини і птахи, які проживають в даному регіоні. У дитині в цій ситуації може статися вторинна травматизація. Внаслідок того негативного досвіду, який був у неї раніше, і який у неї закладено на підсвідомому рівні взаємодії або зустрічі з тими чи іншим тваринам.

В результаті дослідження було з'ясовано, що практично 90% всіх опитаних нами дітей, у віці від 3-6 років, бояться таких тварин, як Лисиця, Вовк, Тигр, Лев. А серед птахів, як не дивно, саме Сова, яку всі, особливо вчені, вважають символом мудрості, у дітей асоціюється з небезпекою і злом.

Що стосується молодших школярів, було з'ясовано, що ті тварини і птахи, які викликали почуття страху у дітей дошкільного віку, для них є абсолютно безпечними і не викликають негативних емоцій. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що близько 85% молодших школярів негативно ставляться до таких тварин, як Бик, Миша, Рись, а серед птахів був виділений Ястреб.

Тому, при використанні кукло- і казкотерапії, яка проводиться в осередку надзвичайної ситуації, рекомендується не використовувати цих тварин.

У момент встановлення первинного психологічного контакту з дитиною, як дошкільного, так і молодшого шкільного віку, ми рекомендуємо використовувати іграшки у вигляді кота, собаки, слона, зайця, білки, свині і вівці. Також можна використовувати і іграшки птахів – це голуб, горобець, синиця, дятел, гусак, курка.

Крім того, з огляду на географічний регіон, в якому знаходиться Україна, ми можемо стверджувати, що в осередку надзвичайної ситуації більшу безпеку дитині створюють образи собаки і кішки. Причому не має значення, хлопчик це чи дівчинка.

2 група – *Страхи, пов'язані з казковими персонажами.*

В результаті проведеного дослідження з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку були виділені казкові герої, які викликають у них негативні емоції. А також виділені герої, які є для дітей символом захисту і безпеки (табл. 1).

Надані в таблиці результати дозволяють говорити, що негативними казковими героями для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, як для дівчаток, так і для хлопчиків, є переважно персонажі наших казок, мультфільмів і дитячих фільмів. Причому персонажі російських, українських і білоруських народних казок і персонажі зарубіжних мультфільмів в свідомості дітей перемішані.

Як бачимо, різниця невелика в виборі дітьми, віком з 3-6 років і дітьми 6-9 років, казкових персонажів, які наділені негативними якостями і викликають у них негативні емоції. Крім того, і хлопчиками і дівчатками, даних вікових категорій, були виділені одні і ті ж негативні казкові персонажі. Однак, при використанні з дітьми в осередку надзвичайної ситуації елементів лялькотерапії, ігротерапії, казкотерапії необхідно все одно враховувати і стать постраждалої дитини.

Відзначимо, що при роботі з дітьми в осередку надзвичайної ситуації не використовуються негативні казкові персонажі. Оскільки робота наша відбувається в стислі терміни і часу немає на довгострокову психотерапію, а методи, що використовуються повинні бути швидкими і дієвими.

А включення негативних казкових персонажів в елементи казко- і лялькотерапії, вимагає від фахівця чимало часу, щоб з маленьким постраждалим опрацювати ситуацію, що склалася і добро перемогло зло. Тому, такий психотерапевтичний вплив на дитину має здійснюватися в посткатастрофний період.

Ми рекомендуємо при наданні психологічної допомоги дітям використовувати тільки позитивних казкових персонажів. Оскільки дітям, які перебувають в осередку надзвичайної ситуації необхідно знати, що їх не залишать одних, що вони комусь потрібні і про них подбають. А виділені дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку позитивні казкові персонажі, на сьогоднішній день, є для них найулюбленішими. І ці герої зможуть захистити маленького потерпілого «тут і зараз».

У кожного покоління свої герої і антигерої, в тому числі і казкові. Вони можуть нам подобатися або не подобатися. Можуть викликати здивування або різке відторгнення. Однак – це реальність, яку не варто ігнорувати. Тому, подібні дослідження треба проводити кожні 5-7

Таблиця 1. Казкові герої

Позитивні казкові персонажі				Негативні казкові персонажі			
Діти дошкільного віку		Діти молодшого шкільного віку		Діти дошкільного віку		Діти молодшого шкільного віку	
Дівчатка	Хлопчики	Дівчатка	Хлопчики	Дівчатка	Хлопчики	Дівчатка	Хлопчики
Лікар Плюшева	Шрек	Гаррі Потер	Трансформери	Баба-яга, відьми	Баба-яга, відьми	Баба-яга, відьми	Баба-яга, відьми
Лунтик	Робокар Полі, Рой, Хелі.	Монстер Хай	Людина Павук	Чахлик Невмерущий	Чахлик Невмерущий	Чахлик Невмерущий	Чахлик Невмерущий
Феї Вінкс	Фіксікі	Феї Вінкс	Фіксікі	Бармалей	Бармалей	Бармалей	Бармалей
Ніндзяго (Ллойд, Кай, Зейн, Коул, Джей, Нія, Сенсей Ву)	Ніндзяго (Ллойд, Кай, Зейн, Коул, Джей, Нія, Сенсей Ву)	Ніндзяго (Ллойд, Кай, Зейн, Коул, Джей, Нія, Сенсей Ву)	Ніндзяго (Ллойд, Кай, Зейн, Коул, Джей, Нія, Сенсей Ву)	Карабас-Барабас	Карабас-Барабас	Карабас-Барабас	Карабас-Барабас
Фіксікі	Панда кун-фу	Фіксікі	Панда кун-фу	Вовк	Вовк	Тугарін Змій	Тугарін Змій
Софія Прекрасна	Богатирі	Рапунцель	Богатирі	Тугарін Змій	Тугарін Змій	Снігова королева	Снігова королева
Ембер	Чіп і Дейл	Іван-Рятівник	Черепашки ніндзя	Снігова королева	Снігова королева	Дамбелдорг	Дамбелдорг
Чіп і Дейл	Райдер, Рокі, Скай, Гонщик, Маршал, Здоровань, Зума		Гаррі Потер	Надахан, Чен, Анакондра, Кленси	Надахан, Чен, Анакондра, Кленси	Надахан, Чен, Анакондра, Кленси	Надахан, Чен, Анакондра, Кленси
Пінки Пай				Ельфи, гноми	Ельфи, гноми	Ельфи	Ельфи
						Франкенштейн	Франкенштейн

3 група – *Страхи, пов'язані з загрозою для життя.*

Як відомо, кожна дитина індивідуальна, і у кожної свої страхи, але є загальні страхи, які притаманні даному віковому періоду, і які необхідно враховувати при наданні допомоги дітям в осередку надзвичайної ситуації.

Тому, виходячи з отриманих даних в ході проведеного дослідження, були виділені основні страхи у дітей у віці від 3-х до 6-ти років, якими є:

- страх самотності,
- страх темряви,
- страх знаходження дитини однієї в замкнутому просторі,
- страх висоти,
- страх запізнитися куди-небудь (починає формуватися у дітей з 5-ти років.),
- страх смерті,
- страх хвороби або зараження,
- страхи стихії, вогню, пожежі, війни.

Що стосується дітей молодшого шкільного віку, то було встановлено, що виділені у них страхи багато в чому схожі з тими страхами, які притаманні дітям дошкільного віку.

Крім того, у дітей даної вікової категорії додаються й інші страхи:

- страх «містика» (трьох хвостатий, семіхвостатий, демони, диявол, невідомі об'єкти НЛО, зомбі, привиди, вампіри, перевертні, монстри, Чупокабра, скелет, відьма, тарантул, мумія, квітка поїдач, кровопивця, гіпноз).

- страх школи (погані оцінки, боязнь некрасиво намалювати, боязнь вчительки, боязнь шкільних предметів).

- «медичний» страх (уколи, лікарі, лікарня).

Хотілося б відзначити, що при проведенні дослідження було виявлено, що для дівчаток дошкільного, і молодшого шкільного віку характерні найбільше такі страхи, як: страх темряви, страх знаходження в замкнутому просторі, страх «містика», страх школи, страх хвороби або зараження. Для хлопчиків – це страх самотності, «медичний» страх, страх школи. Решта страхів, які були нами виділені в ході дослідження, виражені практично в рівній мірі. Тому, при роботі з дитячими страхами, які пов'язані з загрозою для життя, в осередку лиха необхідно враховувати і гендерний аспект.

З огляду на практичний досвід роботи в осередку надзвичайної ситуації, ми можемо стверджувати, що основним завданням психолога

Служби порятунку є мінімізація (купірування) всіх страхів у дитини, не загострюючи її уваги на якомусь одному.

Так, при роботі з дітьми як дошкільного, так і молодшого шкільного віку, в осередку надзвичайної ситуації можуть купіруватися певні загальні страхи. Такі як:

- страх темряви, мінімізується тим, що в приміщенні, де доведеться працювати з дитиною, має бути світ незалежно від часу доби;
- страх самотності, купірується тактильним контактом у вигляді обіймів, дотиків, прогладжувань дитини або накриттям її ковдрою;
- страх знаходження дитини однієї в замкнутому просторі купірується, тим, що психолог, по можливості, постійно знаходиться поруч з постраждалою дитиною;
- страх висоти, страх запізнитися куди-небудь, страх школи, «медичний» страх, страх «містика». При наданні екстреної психологічної допомоги в умовах надзвичайної ситуації ці страхи не актуальні, і ми їх ігноруємо;
- страх стихії, вогню, пожежі, хвороби, травмування, і страх смерті – це 6 страхів, які залишаються у дитини в осередку надзвичайної ситуації і які ми свої діями повинні мінімізувати.

Звернемо увагу на той факт, якщо постраждала дитина в осередку надзвичайної ситуації сама починає говорити про свої особисті страхи, то ми їх обов'язково опрацьовуємо. Але якщо ж ні, тобто дитина не вербалізує свої страхи, то тоді існуючі страхи не опрацьовуються. Оскільки робота зі страхами – це важливий елемент психологічної допомоги дитині. А така робота повинна проводитися в посткатастрофний період, коли вплив на дитину негативних стрес-факторів надзвичайної ситуації усунуто.

Висновки. Таким чином, процес організації та надання екстреної психологічної допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій дітям має свої особливості та відрізняється від психологічної роботи з дорослою людиною, яка зазнала негативного впливу наслідків надзвичайної ситуації.

Зазначимо, що екстреною психологічною допомогою є система короткострокових заходів, що надається людям, які постраждали у зоні надзвичайної ситуації або найближчим часом після травматичної події.

Під час роботи з постраждалими дітьми в осередку надзвичайної ситуації необхідно обов'язково врахування сукупності як об'єктивних (вид втрати, якої зазнала дитина внаслідок надзвичайної ситуації, специфіку

трагічної події та ін.), так і суб'єктивних (вік, стать та ін.) факторів, які в комплексі визначають поведінку та актуальний емоційний фон дитини.

Основними завданнями психолога при роботі з дітьми є створення відчуття безпеки і захищеності, а також стабілізація їх психоемоційного стану в осередку лиха. Під час створення так званого «кола безпеки» для маленьких постраждалих необхідно враховувати їх страхи. В ході проведеного нами дослідження були виділені три блоки страхів, які притаманні дітям дошкільного та молодшого шкільного віку: страхи, пов'язані з тваринами; страхи, пов'язані з казковими персонажами; страхи, пов'язані з загрозою для життя.

Враховуючи вище зазначене, екстремальний психолог у своїй роботі з маленьким постраждалим має обирати ті форми та методи психологічної практики, які максимально зможуть допомогти дитині пережити наслідки тієї надзвичайної ситуації, у якій волею долі вона опинилася.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України – від 02.10.2012 №5403-VI – редакція від 01.07.2013. – С. 7.
2. Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. – Х. : Одіссей, 2011. – 56 с. – (Закон України).
3. Кризова психологія [Текст] : навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х. : НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2010. – 383 с.
4. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / Н.В.Оніщенко. – Х. : Право, 2014. – 584 с.
5. Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС [Текст] : наказ МНС України від 27.02.2008р. № 148 // МНС України. – Київ, 2008.